

**STATÜ BELİRLEME SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE
BULUNAN REFAKATSİZ SİĞİNMACI
ÇOCUKLARIN DURUMU**

International Middle East Peace Research Center
Uluslararası Orta Doğu Barış Araştırmaları Merkezi

IMPR | Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi
Mustafa Kemal Mah. Barış Sitesi 2093 (74) Sok. No: 46
Çankaya-Ankara (Eskişehir Yolu AB Bakanlığı Arkası)
Telefon: +90 312 287 70 16 | **Faks:** +90 312 287 70 10
www.impr.org.tr | @imprcenter | imprcenter@gmail.com

IMPR HUMANITARIAN |
Sarayönü Cad. Karameydan Camii Yanı – ŞANLIURFA
Telefon: (0414) 216 20 98 | Fax: (0414) 216 20 99
www.imprhumanitarian.org | @imprhuman
info@imprhumanitarian.org

Copyright © Şubat 2014 | IMPR Humanitarian

Yayınların telif hakları IMPR Humanitarian'a ait olup, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayınlanamaz.

RAPOR

ŞUBAT 2014 SAYI 21

STATÜ BELİRLEME SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE BULUNAN REFAKATSİZ SIĞINMACI ÇOCUKLARIN DURUMU

Eda Yakmaz | IMPR Uzmanı, İnsan Hakları

© 2014 | IMPR HUMANITARIAN

Yayınların telif hakları IMPR HUMANITARIAN' a ait olup, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayınlanamaz.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ | 6

1. SİĞİNMA BAŞVURUSUNDA BULUNANLAR | 7

1.1. BAŞVURANLARIN İLTİCA USÛLLERİ | 7

1.2. REFAKATSİZ KÜÇÜKLERE İLİŞKİN PROSEDÜR | 8

1.3. BM ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ ÇOCUĞUN YÛKSEK YARARI VE

TÛRK HUKUK MEVZUATI | 9

1.3.1 EĞİTİM ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUAT VE NORNMLAR | 14

1.3.2 SAĞLIK ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUAT VE NORNMLAR | 15

SONUÇ | 17

GİRİŞ

Bu çalışmada, öncelikli olarak ulusal ve uluslararası mevzuat kapsamında Türkiye'ye sığınma ve statü talebi ile başvuran yabancıların hukuki durumu üzerinde durulacak ve ardından BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin çocukların yalnızca çocuk olmalarından ötürü sahip oldukları haklara ilişkin olarak devletlere getirmiş olduğu yükümlülükler sığınmacı ve mülteci çocuklar özelinde değerlendirmeye alınarak özellikle Türkiye uygulamasında mültecilik statüsü sürecinde ülkede bulunan refakatsiz sığınmacı çocukların hukuki ve sosyal durumları incelenecektir. Özellikle ülkesinde tehdit altında olduğu zulümden ya da silahlı çatışma durumundan kaçarken ailelerinden ayrı düşmüş veya aile bireyleri öldürülmüş refakatsiz çocukların sığınma başvurusunda bulunma sürecinde yaşadıkları hukuksal ve sosyal sıkıntılar incelenecek, geri gönderme merkezlerinde yerleştirme beklerken yaşanan sorunlara değinilecektir. Bu kapsamda ülkede ailesi ile birlikte mültecilik statüsü başvurusunda bulunmuş çocuklar ve refakatsiz çocukların Sosyal Hizmetler kuruluşlarına kabul süreçleri ve çocuklar hakkında uygulanan koruma tedbiri kararları gözden geçirilecek olup özellikle uygulanan tedbirlerin BM Mülteci Yüksek Komiserliği tarafından mülteci ve sığınmacı çocukların bakımı ve korunmasına dair getirilen temel kurallar ile uyumluluğu analiz edilecektir. Çalışma ile amaçlanan gelecekte ülkelerinden kendi iradeleri dışında gelerek sığınma arayışında bulunan sığınmacı ve mülteci çocukların esenliklerini artıracak uygulamaların belirlenmesine katkıda bulunmaktır.

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin birinci madde-

sinde çocuğun tanımı yapılmış ve sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insanın çocuk sayılacağı düzenlenmiştir. Sözleşme on sekiz yaşın altındakileri çocuk olarak kabul edilmesini talep ederken bir yandan onlara bazı koruyucu alanlar yaratmaya çalışmakta, diğer yandan da onların birey olarak kabul edilmelerini ve toplumsal yaşama katılımlarını güvence altına almaya çalışmaktadır.¹

Sözleşmenin ikinci maddesinde düzenlenen ayırım gözetme yasağı söz konusu sözleşme ile düzenlenmiş tüm haklar bakımından uygulama alanını yatay olarak kesen ve sözleşmenin tüm maddeleri bakımından uygulanması gereken bir temel bir ilke olarak düzenlenmiştir.²Türk Hukuk Mevzuatında ayırım gözetmeme ilkesi T.C. Anayasasının "Kanun Önünde Eşitlik" başlığını taşıyan 10. Maddesinde düzenlenmiş ve Anayasa ile birlikte birçok kanunda ayırım gözetmeme ilkesine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Milli Eğitim Temel Kanunu, Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, Çocuk Koruma Kanunu ayrımcılığın teşvik edilmesini yasaklayan hükümlere sahiptir.

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye taraf olan Türkiye'de iltica hakkı ile ilgili en önemli uluslararası belge, Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre'de 1951 tarihinde BM tarafından kabul edilmiş olan sözleşmedir. Sözleşmenin Türkiye tarafından imzalanması ve onaylanması uzun zaman almış ve sözleşme Türkiye açısından 1961 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi "Avrupa'da meydana gelen olaylar" coğrafi şartı ile sınırlı olarak onaylamış ve Cenevre Sözleşmesi ile coğrafi sınırlama ilkesini sürdürmeyi seçmiştir. Bu nedenle Türkiye sadece Avrupa Konseyi üyesi ülke vatandaşlarına mülteci statüsü verebilmektedir. Oysa uluslararası insan hakları örgütleri ve BMMYK tarafından verilen raporlarda Türkiye'ye her yıl Avrupa Konseyi üyesi olmayan birçok ülke-

den yüzlerce mültecilik başvurusunda bulunulduğu açıklanmaktadır.³

Bu kapsamda Türkiye mevzuatında kabul edilmiş olan 1994 tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliğinde getirilen tanıma göre;

“Mülteci Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyuşu yoksuz ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen ya da korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı, ifade etmektedir.”⁴

Bu tanımdan hareketle mülteci statüsünü elde etmenin şartları;

1. Zulme uğramaktan haklı nedenlerle korkma,
2. Ülkesi dışında bulunma,
3. Ülkesinin himayesinden mahrumiyet veya yararlanmak istememe ya da ülkesine geri dönememe veya dönmeyi istememe olarak belirlenmiştir.

Türkiye uygulamasında sözleşme coğrafi sınırlama ile onaylanmış olduğu için Avrupa dışından gelen sığınmacılara geçici ikamet izni verilerek bu kişilerin BMMYK aracılığı ile mülteci kabul eden 3.ülkelere yerleştirilmesi sağlanmaktadır. Uluslararası mülteci hukukunda sığınma prosedürü geçici bir koruma niteliğinde kullanılarak mültecilik statüsüne dönüşmekte iken Türkiye uygulamasında sığınmacı olarak kabul edilen başvurusunun Avrupa Konseyi üyesi dışındaki bir ülkeden gelmiş olması durumunda mültecilik statüsü alması mümkün olmamaktadır.

1. SIĞINMA BAŞVURUSUNDA BULUNANLAR

1.1. Başvuranların İltica Usulleri

Türkiye’ye gelerek uluslararası koruma talep eden yabancının büyük çoğunluğunu Avrupa ülkeleri dışından gelenlerin oluşturması nedeni ile, yasal veya yasal olmayan yollarla ülkeye giriş yapmış olan bu kişiler ancak yasal sığınma hakkı talebinde bulunabilmektedir. Ülkeye giriş yapan yabancının bir kısmı yasal yollardan giriş yaptıktan sonra, bir kısmı ise yasa dışı göçmen olarak yakalandıktan sonra sığınma başvurusunda bulunmaktadır. Sığınma başvurusunda bulunmanın öncelikli amacı mülteci statüsü veren bir üçüncü ülkeye gönderilmenin sağlanması olmaktadır. Türkiye’de sığınma başvurusunda bulunanlar aynı zamanda BMMYK ile irtibata geçerek 3. Ülkelere iltica etmek üzere başvuruda bulunmaktadırlar. Bu yönü ile Türkiye’nin iltica ve sığınma başvuruları açısından hedef ülke olmaktan çok 3. ülkeye yerleştirilme aşamasında geçici olarak sığınılan ülke konumunda bulunduğu görülmektedir.⁵

Türkiye’de “geçici sığınma statüsü” alabilmek için sığınmacıların İç İşleri Bakanlığı’na başvurmaları gerekir. Geçici sığınma statüsü, sığınmacılara BMMYK tarafından mültecilik başvuruları incelenirken Türkiye’de yasal olarak yaşama hakkı tanımaktadır. Türkiye devletinin sığınmacı kabul sistemi “zorunlu ikamet ili” politikasını temel alır. Sığınma başvuru sahipleri, başvuruları değerlendirilirken yaşamak üzere “uydu kent “ olarak tabir edilen şehirlerden birine yönlendirilmektedir. Bu şehirlerin dışına çıkılması polis iznine tabi tutulmuştur.

Türk Mevzuatında idarenin ve kolluk görevlilerinin uyguladığı 57 sayılı talimatnamede sığınma başvurusunda bulunanlar açısından müracaat makamlarının dışında sınır

bölgelerinde, hudut kapılarında veya iç bölgelerde her hangi bir kolluk birimine iltica/sığınma başvurusunun yapılması halinde başvuru sahiplerinin en kısa sürede ilgili ilin valiliğine veya İl Emniyet müdürlüğü yabancılar şube müdürlüğüne bizzat gecikmeden başvuru yapmalarının sağlanması gerektiği bildirilmiştir. On sekiz yaşın üzerindeki yasal yeterliliği olan her yetişkin kişinin kendi adına iltica/sığınma başvurusunda bulunması esasına dikkat çekilirken reşit olmayan çocukların durumunun, çocuğun aksine bir talebi olmadıkça, kendisine bakmakla yükümlü olan reşit kişiye tabi olduğu ifade edilmiştir.

Başvurulara ilişkin tüm işlemlerin hem 1951 tarihli Cenevre sözleşmesi temel alınarak hem de 1994 tarihli İltica/Sığınma Yönetmeliği uyarınca uygulama genelgesinde belirtilen temel ilkeler, usul ve esaslara göre uygulanacağı belirtilmiştir. Sığınma başvurusu süresince başvuru sahiplerinin ülke içinde güvenli olarak ikamet etme olanaklarının sağlanması Türkiye tarafından uluslararası sözleşmeler ile yükümlenmiştir.

Türkiye’de bulunan her başvuru sahibi ile sığınmacı/mülteciye, başvurusundan itibaren en geç on beş gün içerisinde kimlik kartı verilmesi zorunludur. Kimlik tespit çalışmaları tamamlandıktan sonra, “Kimlik Tanıtma Belgesi’nin” başvuru sahibine ve aile üyelerine ayrı ayrı düzenlenerek bedelsiz olarak verileceğine dikkat çekilmiştir.⁶

Verildiği il sınırları dâhilinde geçerli olan “Kimlik Tanıtma Belgesi”, sahibinin Türkiye’ye iltica/sığınma amacıyla geldiğini göstermektedir. Başvuranın ikamet ilinin ve statüsünün değişmesi durumunda eski Kimlik Tanıtma Belgesinin alınarak yenisinin verileceği belirtilmiştir.

Sığınma başvurusu yapılmasının ardından izlenecek prosedür gerek 1994 Yönetmeliği ve gerekse 57 sayılı genelge ile belirlenmiştir. Buna göre yönetmelikte sığınma

kararı vermeye yetkili organ İçişleri Bakanlığı olarak düzenlenmiş ancak 2006 yılında yapılan değişikliğin ardından İçişleri Bakanlığı’nın bu yetkisini uygun gördüğü valiliklere devredebilmesinin yolu açılmıştır. Türkiye’ye sığınan yabancılar başvuruları hakkında bir karar verilinceye kadar İç İşleri Bakanlığı’nın göstereceği yerlerde ikamet edecekler ve başvurusu olumlu olarak neticelenen başvuru sahibi İç İşleri Bakanlığı’nın uygun gördüğü bir misafirhaneye yerleştirilecek ya da serbest ikamete tabi tutulacaktır. Başvurusu olumsuz neticelenen başvuru sahipleri bu karara karşı on beş gün içinde ilgili valiliklere itirazda bulunabilecektir. Valilik itirazı diğer bilgi ve belgelerle birlikte İç İşleri Bakanlığı’na geri gönderecektir. İtirazla ilgili nihai karar İç İşleri Bakanlığı tarafından verildikten sonra başvuru sahibine tebliğ edilecektir. Ve bu karar doğrultusunda ikamet izni verilmeyen yabancıların idarece belirlenecek bir sürede terk etmesi istenecektir.⁷

Sığınma kararlarının 1951 tarihli Cenevre sözleşmesine ve 1994 Yönetmeliğine uygun olarak verileceği ve ilgili sine tebliğ edileceği düzenlenmiştir. Ancak sığınma başvurusuna ilişkin olarak verilen olumsuz kararların başvuru sahibine yönelik yapılan tebligatlarda bu ret kararına karşı gidilebilecek yargı yolu ve süresi hakkında bilgi verilmesinin düzenlenmemiş olması T.C. Anayasasının 40/2 maddesinde düzenlenmiş olan Temel Hak ve Hürriyetlerin Korunmasına İlişkin hüküm fıkrasında devletin, işlemlerinde ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını belirtme zorunluluğu getirmiş olan maddesine aykırılık oluşturmaktadır.

1.2. Refakatsiz Küçüklere İlişkin Prosedür

Refakatsiz çocuk mülteci tanımı, Türkiye’de bulunan ve BMMYK’ya “mültecilik”, Türkiye Cumhuriyeti İç İşleri Bakanlığı’na “sığınma” başvurusunda bulunmak isteyen,

başvuruda bulunmuş olan ya da bu statülerden birine sahip olarak tanınmış tüm refakatsiz çocukları kapsamaktadır.

Mülteci çocukların çoğu uğradıkları zulümden aile bireyleri ile kaçmaktaysa da; bir çoğu bu kaçış esnasında ailelerinden ayrı düşmektedir. Refakatsiz çocuk mültecilerden bazıları yakın akrabalarının öldürülmelerine, tecavüze uğramalarına, tutuklanmalarına ya da “kayıp edilmelerine” tanıklık etmiştir. Bir çoğu kendileri cezaevlerine konulmuş, işkence görmüş ya da kaçırma, zorla evlendirme zorla silah altına alma gibi zulümlere maruz bırakılmıştır.⁸

1.3. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Çocuğun Yüksek Yararı ve Türk Hukuk Mevzuatı

Çocuğun Yüksek Yararı ilkesi, çocukları ilgilendiren tüm uygulamalar bakımından yol gösterici ve temel bir ilkedir. Çocukla ilgili her türlü girişimde çocuğun yararının korunması amaçlanmaktadır.

BMMYK’nın mülteci çocukların korunmasına dair getirmiş olduğu temel kurallardan birisi Refakatsiz çocuklar için kalıcı hareket noktasının çocuğun yüksek yararının gözetilmesi olmasıdır.⁹

Türk Mevzuatında 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun 4. Maddesinde; bu kanunun uygulanmasında çocuğun yarar ve esenliğinin korunması temel ilke olarak kabul edilmiştir. Yine 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, SHÇEK’in görev alanını belirlerken hem korunma ihtiyacı içerisinde bulunan çocukları ve aileleri koruma hem de olağanüstü durumlarda gerekli sosyal hizmet faaliyetlerini organize etme görevini devlete yüklemektedir.¹⁰

Bu kapsamda çocuk mültecilerin ülkeye sığınması sürecinde işletilecek idari prosedür ve işlemlerde çocuğun

yüksek yararının gözetilmesi, Türkiye’nin BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ile yükümlenmiş olduğu uluslararası bir sorumluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 22. Maddesinde mülteci çocukların haklarına ilişkin düzenlemeler getirilmiş olup statü kazanmaya çalışan ya da mülteci sayılan çocuklara yönelik kapsamlı hükümler içermektedir.

Madde hükmünde taraf devletlere; ister tek başına olsun isterse ana babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası alanda mülteci sayılan bir çocuğun söz konusu taraf devletin taraf olduğu tüm uluslararası sözleşmelerde tanınan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için bütün önlemleri alma görevi yüklenmiştir.

Bu nedenle taraf devletlerin, bu durumda bulunan bir çocuğu korumak, ona yardım etmek, herhangi bir mülteci çocuğun ailesi ile yeniden bir araya gelebilmesi için ana babası veya aile üyeleri hakkında bilgi toplamak amacı ile işbirliği yapma sorumlulukları bulunmaktadır.

2004 yılında yayımlanan “Uygulamadaki İyi Örnekler Bildirgesi” hükümetlere refakatsiz çocukları sınırlarda tespit etmeye ve yetişkinlerin rafakatinde sınırlara gelen çocukların aslen refakatsiz olup olmadığını belirlemeye yönelik prosedürler düzenlemelerini önermektedir. Buna göre;

*“Koruma talep eden refakatsiz çocukların sınırlardan girişi hiçbir şekilde engellenmemeli ve geri gönderilmemelidirler. İdari gerekçelerle hiçbir şekilde giriş noktalarındaki sınır yetkilileri tarafından detaylı mülakatlara tabi tutulmamalıdır.”*¹¹

Türkiye 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair

Cenevre Sözleşmesi ve 1967 tarihli New York protokolüne coğrafi sınırlama koyarak taraf olmuştur. Türkiye aynı zamanda, Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair Sözleşme ve Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşmeye de taraftır. Oysa Türkiye’de mülteci konusundaki genel eğilim bu alanı yasama faaliyeti ile değil, idarenin düzenleyici işlemleri yolu ile düzenlemek olmuştur. Dolayısıyla bu alanda mültecilerin statüsü 1994 tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliği ile düzenlenmiştir. Yönetmelikte refakatsiz mülteci/sığınmacı çocuklara ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamasından kaynaklı mevzuatta ki bu açık 22 Haziran 2006 tarihinde İç İşleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan 57 sayılı Uygulama Talimatnamesi ile kapatılmaya çalışılmıştır.¹²

Refakatsiz çocuk mülteciler, Türkiye’de kaldıkları süre boyunca Türk kanunlarına tabidirler. Türkiye hükümeti refakatsiz çocuk mültecilere, asgari olarak, vatandaş çocuklara sağladığı düzeyde bir bakımı sunma yükümlülüğü altındadır.

Türkiye’nin 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesini “coğrafi sınırlama” ile imzalamış olmasının sonucu olarak Avrupa dışındaki ülkelere gelen sığınmacılarla birlikte bu ülkelere gelen refakatsiz çocuklar da Türkiye’de mülteci statüsü korumasından yararlanamamaktadır. Türkiye’de uzun süreli koruma mümkün olmadığından, İç İşleri Bakanlığı tarafından Türkiye’de geçici olarak ikamet etmesine izin verilen BMMYK statü belirleme prosedürü sonunda mülteci olarak tanınan refakatsiz çocukların Kanada, ABD veya Avustralya gibi üçüncü ülkelere yerleştirilmesi için çaba gösterilmektedir. Ancak, bu süreçlerin sonunda çocukların tümü mülteci statüsü alamamakta ya da üçüncü ülkeye yerleştirilmek üzere kabul edilmemektedir.¹³ Kaldı ki BMMYK 18 yaşından önce mülteci çocukların üçüncü ülkeye yerleştirilmemeleri konusunda

görüş bildirmektedir. Çocukların 18 yaşından önce üçüncü bir ülkeye yerleştirilmemeleri, yerleştirme ülkelerinin ve BMMYK’nın aksi bir uygulamanın insan ticareti ile ailelerin 18 yaş altı çocuklarını batı ülkelerine göndermesini teşvik edeceği yönündeki endişelerinin sonucudur. Ancak bu uygulama, ne yazık ki Türkiye’de bulunan refakatsiz çocuk mültecileri yıllarca belirsizlik içinde eğitim, sağlık ve diğer desteklerden mahrum bir yaşama mahkûm etmektedir. Bu durum, ayrıca, BMMYK kılavuz ilkelerinde de belirtildiği üzere, çocukların sığınma taleplerinin hızlandırılması ve böylelikle “statüleri ve gelecekleri konusunda uzun süre belirsizlik durumunda bırakılmamaları” ile ilgili uyarılara da ters düşmektedir. Ayrıca üçüncü ülkeye yerleştirilme sürecinin uzunluğunun, refakatsiz çocuk mültecileri batı ülkelere yasa dışı yollardan gitmeye iten etkenlerden biri olduğu görülmektedir.¹⁴

Uluslararası belgeler ve sözleşmeler taraf devletlere; gelecekleri konusunda uzun süre belirsiz bir konumda bırakılmamaları için refakatsiz çocukların mültecilik başvuruları ile ilgili kararların mümkün olan en kısa sürede verilmesi yükümlülüğünü yüklemektedir. Refakatsiz bir çocuğun sığınma başvurusunun reddedilmesi durumunda kendisi ve/veya hukuki temsilcisinin bu karara itiraz edebilmesinin hukuki yollarının açılması ve itirazların adil bir şekilde hızla değerlendirilmesinin sağlanması konusunda devletlere pozitif yükümler yüklenmektedir. Ayrıca çocuğun yüksek yararı gereği, sığınma başvurusu reddedilen bir çocuğun 18 yaşına girinceye kadar zorla sınır dışı edilmemesi ve devlet korumasından yararlanmaya devam ettirilmesi gerekliliği de devletlere getirilmiş olan bir diğer önemli sorumluluk olarak gözükmektedir. 57 Sayılı Uygulama Talimatnamesinde refakatsiz bir çocuğun “geçici sığınma” başvurusunun reddedilmesi durumunda bu karara öncelikle İçişleri Bakanlığı’na sunulacak bir itiraz dilekçesiyle; bunun red-

dedilmesi durumundaysa İdare Mahkeme’lerine başvuru olarak itiraz edilebileceği belirtilmiştir. Ne var ki, çocuğun bu itiraz hakkından etkin bir biçimde yararlanabilmesi için, çocuğa hukuki temsilci ve vasi atanmış olması şarttır. Ancak uygulamada bu atamalar Türkiye’de hemen hemen hiç yapılmamaktadır.¹⁵ Çocuk olarak devlet korumasına alınmalarının ardında, refakatsiz çocuk mültecilerin tıbbi bakımları, eğitimleri ve barınmaları ile ilgili konularda onların da katılımıyla bir takım kararlar alınması gelmektedir. Uluslararası standartlar, bu tarz kararların çocuğun velisinin yokluğunda onu yasal olarak temsil etme yetkisi kendisine verilmiş ve herhangi bir kurumun çıkarlarını değil çocuğun yüksek yararını gözetmeyi kendine görev edinmiş bir vasi tarafından alınmasını gerektirir. Çocuğun iyiliği için, onun yüksek yararını koruyacak sürekli ve tek bir sorumlunun varlığı son derece önemli görülmektedir. Bu nedenle uluslararası standartlar bir çocuğun refakatsiz olarak tespit edilmesini takiben en kısa zamanda kendisine bir vasi atanmasını ön görmektedir. Aynı zamanda vasi, refakatsiz çocuğun mülteci statüsü belirleme işlemleri de dâhil tüm yasal işlemlerde hukuki temsilden yararlanmasını sağlamaktadır.

Türkiye Çocuk Koruma Kanunu uyarınca yetkili bir mahkemeye çocuğun devlet korumasına alınması için başvuruda bulunulabilmektedir. Refakatsiz bir çocuğun acilen devlet korumasına alınması gereken durumlarda çocuk, mahkeme kararı olmaksızın SHÇEK korumasına alınmaktadır. Ancak böyle durumlarda, çocuğun koruma altına alınmasını takip eden 5 gün içinde mahkemeye acil koruma tedbiri başvurusunda bulunulmaktadır. Acil koruma kararının geçerli olduğu 30 günlük bir dönemde, çocuğun barındığı SHÇEK kurumu görevlileri çocuğun yüksek yararının değerlendirildiği bir “sosyal inceleme” yaparak mahkemeye, çocuğun devlet korunmasında kalıp kalma-

masına dair görüşünü bildirmektedir. İlgili mevzuata göre, refakatsiz bir çocuğun devlet korunmasına alınmasını takiben bir vasi atanması zorundadır. Türk Medeni Kanunu’na göre, “velayet altında bulunmayan her küçük vesayet altına alınır.” Medeni Kanun’da da Çocuk Koruma Kanunu’nda da, Türkiyeli çocuklar ve Türkiyeli olmayanlar arasında bir ayırım yapılmamaktadır. Bu nedenle, ilgili yasalardan refakatsiz çocuk mültecilerin de faydalanabilmesinin önünde bir engel gözükmemektedir. Ancak uygulamada çocuk mültecilerden hiçbirinin SHÇEK bakımına Çocuk Koruma Kanunu hükümleri uyarınca kabul edilmemiş olması, uygulamanın kanunlarla örtüşmediğini göstermektedir. Bazı refakatsiz çocuk mültecilerin, SHÇEK tesislerinde kalmaları için ilgili valilik tarafından “misafir izni” verildiği bilinmektedir. Refakatsiz çocuk mültecilere vasi atanmaması, hem ulusal hem de uluslararası mevzuatı ihlal etmekte ve uluslararası tavsiyelerin dikkate alınmadığını göstermektedir. Benzer şekilde, refakatsiz çocuk mültecilerin geçici sığınma başvurularına ilişkin işlemler sırasında da hukuki temsilden yararlanmaları önünde bir engel bulunmamaktadır. Ancak uygulamada hukuki temsilden yararlanmaları önünde mevzuata bağlı herhangi bir engel olmasa da, uygulamada ciddi engellerle karşılaşmaktadırlar. Hukuki temsilin önündeki en önemli engel avukat tutan herkesin yapması gerektiği gibi, avukat ile aralarındaki anlaşmayı resmileştirmek için noter önünde “vekâlet” verme gerekliliğidir. Refakatsiz çocuk mülteciler kimliklerinin tespiti için noterler tarafından talep edilen pasaport, ikamet tezkeresi ya da başka geçerli kimlik belgeleri sunamadıklarından, genellikle bir hukuki temsilciye vekâlet vermeleri mümkün olmamaktadır. Özellikle sığınma başvurularının yapılması prosedüründe başvuru reddi ile karşılaşan sığınmacı çocukların hangi itiraz mekanizmalarını kullanmaları gerektiği konusunda çoğu zaman bilgilendirilmiyor olmaları ve hukuki temsilden

yararlanmamaları da göz önünde bulundurulduğunda ilgili ret kararına karşı etkili bir hukuki başvuru yolu kullanamadıkları ortaya çıkmaktadır.

Kaldı ki sığınma başvurusunun reddedilmesinin ardından söz konusu ret kararına karşı idare mahkemelerine yapılan itiraz süreçlerinde Türkiye idari yargısında idarenin işlemlerine karşı iptal istemi ile dava açılması durumunda, iptali istenen işlemin yürütmesi başvuru ile durmamaktadır. Bu nedenle, bir işlemin iptaliyle ilgili bir dava açıldığında, aynı zamanda dava sonuçlanıncaya kadar o işlemin yürütmesinin durdurulmasıyla ilgili ayrı bir talepte de bulunmak gerekir. Yürütmeyi durdurma talepli bir iptal davasında yürütmeyi durdurma talebi yerel mahkemece ret edilebileceği gibi; Türkiye'deki İdare Mahkemeleri, yakın sınır dışı tehlikelerinde "yürütmeyi durdurma" taleplerine genellikle uzun süre sonra yanıt verdiklerinden, etkisiz kalmaktadırlar. Bu kapsamda sığınma başvurusu reddedilen bir sığınmacı çocuk hakkında ret kararı gereği uygulanacak sınır dışı işlemine ilişkin yapılan yürütmeyi durdurma talebine henüz bir yanıt gelmeden sınır dışı işlemine maruz kalabilmekte ve menşe ülkesine geri gönderilme riski ile karşı karşıya kalabilmektedir.

Refakatsiz çocuklar Türkiye sınırlarına ulaştıktan sonraki süreçte koruyucu hizmetlere ve sığınma prosedürüne ulaşmada ciddi engellerle karşılaşmaktadırlar. Birçok refakatsiz çocuk uygulamada henüz sığınma başvurusunda bulunamadan sınır dışı edilme tehdidi yaşamakta, başvuru prosedürüne erişebilenler ise çocuk oldukları teyit edilene kadar geçen sürede büyüklerle aynı yerde idari gözetim altında tutulmaktadır.

Refakatsiz çocukların idari gerekçelerle sınırlarda, idari gözetim merkezlerinde, polis karakollarında ya da çocuklar için kurulmuş özel alıkonma mekânlarında tutulmaları

uluslararası sözleşmeler ve özellikle BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ile koruma altına alınmış olan çocuğun yüksek yararının gözetilmesi ilkesine aykırılık oluşturmaktadır.

57 Sayılı Talimatnamede refakatsiz küçük çocukların iltica/sığınma müracaatlarının derhal Bakanlığa bildirilerek Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ve Çocuk Şube Müdürlükleri ile koordineli olarak işlemlerin başlatılacağı ve çocuğun yaş durumuna göre hemen veya işlemlerden sonra SHÇEK yuvalarına yerleştirileceği düzenlenmiştir. Ancak uygulamada herhangi bir kimlik belgesi bulunmayan veya yaşlarını ispat edecek belgeye sahip olmayan ve beyanına göre çocuk olduğunu iddia eden refakatsiz küçükler için, görünüşteki yaşları ile beyan ettikleri yaşları arasında benzerlik kurulamaması durumunda çocuk mülteciler devlet hastanesi veya Adli Tıp Kurumu aracılığı ile yaş tespiti işlemlerine tabi tutulmaktadır. Uluslararası standartlara göre bu testlere ancak "zorunlu" olduğu durumlarda başvurulabilmektedir. Yaş belirleme testlerinin, tecrübeli ve bağımsız uzmanlar tarafından toplumsal cinsiyet ve kültürel farklılıklara duyarlı olarak yapılması gerekmektedir. Teknolojik yöntemlerin kullanılması durumunda, bu yöntemlerin teste tabi tutulan çocuk için güvenli olduğundan ve insan onuruna aykırı bir uygulama teşkil etmediğinden emin olunmalıdır.¹⁶

Genel kabul gören prensip; çocuğun yaşının belirsiz olduğu durumlarda, belirsizlik durumunun çocuğun lehine yorumlanması ve 18 yaşın altında iddia eden çocuğun beyanının esas alınması gerekliliğidir.¹⁷

Türkiye'de kullanılan kemik testi ve röntgen gibi yöntemlere dayanarak yaş belirleme sistemleri güvenilir kabul edilmemektedir. Uygulanana kemik testlerinin özellikle 15-18 yaş grubu çocuklarda kusurlu sonuçlar verdiği üzerinde tartışmalar yürütülmektedir.¹⁸

Türk mevzuatında Çocuk Polisi Yönetmeliği, mülteci ve refakatsiz çocuklara ilişkin birtakım düzenlemeler içermektedir. Buna göre; çocuğun ailesine ya da SHÇEK kurumuna teslim edilmesine kadar geçen bekleme süresince çocuğun geçici olarak çocuk bakım ünitelerinde barındırılması gerektiği belirtilmektedir.¹⁹ Oysa uygulamada birçok vakada çocuklar Yabancı Şube Müdürlükleri tarafından kapatılmakta ve ya çocuk oldukları tespit edilene ve bir SHEÇEK yurduna yerleştirilene kadar kendi imkânları ile barınmalarını sağlamak zorunda bırakılmaktadırlar. Yerel STK’lar ve BMMYK refakatsiz çocuk mülteciler için bir SHÇEK yurduna yerleştirilene kadar kalabilecekleri barınma imkânları arasa da, bu çabalar düzenli ve kalıcı bir sunamamaktadır.

Uygulamada yaş tespiti istenen çocuk mülteciler haklarında kesin rapor alınıncaya kadar geçen sürede yabancılar misafirhanelerinde büyüklerle birlikte bekletilmektedir. Bugünkü adları Geri Gönderme Merkezleri olan söz konusu misafirhanelerin uluslararası standartları karşılamayan ve çocukların yetişkinlerle birlikte tutulduğu gözetim merkezleri olması birçok soruna yol açmaktadır. Oysa çocuğun yüksek yararı gereği ülkeye gelişlerinin ve refakatsiz çocuk oluşlarının tespitinin hemen ardından bu çocukların uygun bakım merkezlerine yönlendirilmesi gerekmektedir. Çocukların bakımından yükümlü yetkililer refakatsiz çocukların ihtiyaçlarına ilişkin özel bir değerlendirme yapmalı ve çocuğun yüksek yararı gerektirdiğinde kardeşlerin birlikte barınmaları sağlanmalıdır.

Çocuk Polisi Yönetmeliği uyarınca; refakatsiz çocukların uzun süreli bakım için SHÇEK yurtlarından birine yerleştirilene kadar, güvenlik güçlerinin diğer birimlerince derhal çocuk polisi birimlerine teslim edilecektir. Ancak uygulamada, çocuklar yabancılar şube müdürlükleri tarafından kapalı yerlerde bekletilmekte veya çocuk oldukları tespit edilene

kadar kendi imkânları ile barınmalarını sağlamaya zorunlu tutulmaktadırlar. BMMYK’nın bir SHÇEK kurumuna yerleştirilene kadar refakatsiz çocuk mültecilerin çocuk polisi tarafından barındırılması talebi, çocukların yaş testlerinin sonuçlanmadığı ve Yabancılar Şube Müdürlüğü tarafından Çocuk polisine resmi bir talepte bulunulmadığı gerekçeleri ile reddedilmektedir.²⁰

Yaş tespitlerinin ardından SHÇEK yurtlarına yerleştirilmeden önce refakatsiz çocuk mülteciler sağlık taramasından geçirilmektedir. Genel sağlık değerlendirmesinin bir parçası ve SHÇEK kabul prosedürünün bir gerekliliği olan kan testlerine tabi tutulmaktadır.²¹ 2010/03 sayılı genelgede haklarında bakım tedbiri kararı verilen çocukların kolluk kuvvetlerince kuruma teslim edilmeden önce çocuğun bulaşıcı hastalığı, süregen hastalığı ve maddi bağımlılığı yönünden gerekli tetkiklerin yapılarak sağlık kontrolünden geçirilmesi, sağlık sorunu olması halinde gerekli tedavisinin yaptırıldıktan sonra kuruma teslimi ve kabulünün sağlanması yönünde düzenleme yapılmıştır.

Uluslararası standartlar devletlerin refakatsiz çocuk mültecilere uzun süreli bakım sağlama yükümlülüğü getirmektedir.²² Barınma, sosyal etkinliklere katılım imkanı, giyim, maddi destek ve 18 yaşını geçen çocukların koruma sistemi dışına çıkarılma süreçlerini kolaylaştırıcı önlemler, devletlerin uzun süreli koruma yükümlününün gerekleri olarak belirtilmektedir. Sosyalleşme ve gelişme açısından devamlılık sağlaması itibariyle çocuğun mensubu olduğu toplumsal grup içerisinde barındırılması en uygun yöntem olarak kabul görmektedir. Refakatsiz çocuk mültecilerin yalnızca gerekli görüldüğü durumlarda kurum içi bakım merkezlerine yerleştirilmelerinin uygun olacağı belirtilmektedir. Ancak uygulanacak her türlü bakım tedbirinin, çocukların etkin bir şekilde korunup korunmadıklarını kontrol etmeyi sağlayacak izleme prosedürleri içermesi

gerekmektedir.²³

Ulusal mevzuat gereğince yabancıların uzun süre Türkiye’de yaşamaları için, “ikamet izni” almaları gerekir.²⁴ Bu kural, refakatsiz çocuk mülteciler de dâhil olmak üzere tüm sığınmacılar için de geçerlidir. Uygulamada Yabancılar Şube Müdürlüğü’ne sığınmacı olarak kayıtlı refakatsiz çocuk mültecilerin büyük bir çoğunluğuna ikamet tezkeresi verilmediği tespit edilmiştir. İkamet tezkeresi olmaması refakatsiz çocuk mültecilerin aynı zamanda devlet hizmetlerinin verilmesinde kullanılan kimlik numaralarının da olmadığı anlamına gelmekte; bu da, onların sağlık, eğitim ve diğer kamu hizmetlerine erişimi önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir.

Türkiye uygulamasında refakatsiz çocuk mültecilerin tümünün bakımı ve korunması kurum içi bakım tedbiri yöntemi ile SHÇEK yurtlarında yapılmaktadır. 18 yaşını dolduran refakatsiz sığınmacı çocuklar SHÇEK Genel Müdürlüğü’nün 2010/03 sayılı genelgesi uyarınca yetişkin sığınma sistemine dahil edilmekte ve misafirhanelere gönderilmeleri sağlanmaktadır. Çocuk Koruma Kanunu gereğince hassas durumda olan 18 yaşından büyük çocuklar 20 yaşına kadar devlet korumasından yararlanmaya devam edebilirlerse de, bu genişletilmiş koruma genellikle mültecilere sunulmamaktadır. Sığınma mevzuatı gereğince uygulamada, refakatsiz çocuk mültecilerden 18 yaşını doldurduklarında SHÇEK yurdunu terk etmeleri istenmekte ve uydu kentlere yönlendirilmektedirler.

İlgili genelgede bu durum “Kuruluşlarımızda barındırılan çocuklardan 18 yaşını dolduranların Emniyet Genel Müdürlüğüne uygun görülen (İltica-Sığınma Yönetmeliği 5. Maddede öngörülen) misafirhanelere yerleştirilebilmelerinin sağlanabilmesi için, söz konusu çocukların 18 yaşını doldurmalarına bir ay kala İl Emniyet

Müdürlükleri ile irtibata geçilmesi gerekmektedir.” Şeklindeki düzenleme ile ifade edilmiştir.

18 yaşını doldurduklarında kalmış oldukları yurtlardan ayrılmaları gerektiğine ilişkin önceden herhangi bir bilgilendirmeye sahip olmayan refakatsiz mülteci çocukların 18 yaşının dolması ile yurttan ayrılma sürecine ilişkin destekleyici psikolojik ve sosyal programlara tabi tutulmaksızın kurum içi bakım tedbirinden soyutlanmaları sosyal adaptasyona dönük büyük sorunları içermektedir.

Çocukluk yaşının bitimine denk gelen 18 yaşından sonra sosyal yaşama katılımlarında dezavantajlı konuma gelen çocuk mülteciler; doğumuyla birlikte Türkiye’de olan çocukların dahi reşit işlemi yapılarak yuvadan ayrılmalarından sonra yeniden yaşam kurmakta zorlandıkları, toplumla uyumlu yaşam kültüründen farklı bir konumda oldukları ve iş hayatında düşük başarılar elde ettikleri bilinmektedir. Bu nedenle daha önce iltica şartlarının psiko-sosyal yaşamı olumsuz etkilediği göz önünde bulundurulduğunda, yaşamaya başladıkları ülkede uyum sürecinin pek de kolay olmayacağı dikkate alınmalıdır.

1.3.1. Eğitim Ulusal ve Uluslararası Mevzuat ve Normlar

Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin çocukların eğitimi ile ilgili ortaya koyduğu normlar uluslararası kabul görmekte, Çocuk Hakları Sözleşmesine taraf ülkeler, eğitimi tüm çocukların sahip olduğu temel bir hak olarak tanımaktadır. Çocuk hakları Sözleşmesi ve diğer uluslararası sözleşmeler, herkese açık, zorunlu bir ücretsiz ilköğretimle mesleki kurslar dâhil olmak üzere mevcut ve ulaşılabilir ortaöğretim çağrısında bulunmaktadır. Uluslararası standartlar, refakatsiz çocuk mültecilerin vatandaş çocuklar ile aynı

eğitim imkânlarına sahip olması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.²⁵

Türkiye Anayasası’nın 42. maddesinde “Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz” denmektedir. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 22. Maddesinde mecburi eğitimin 6-13 yaşındaki çocukları kapsayacağı düzenlenmiştir. Buna göre 14 yaş üstü çocukların okula devamı zorunlu tutulmamış olmakla birlikte, ilkokulu bitirmiş olanların ortaokula devam etmeye hak kazanacakları belirtilmiştir. Mülteci çocuklar açısından ise Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çıkartılmış olan Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinin 29. Maddesi “Ülkesi belli olmayan veya sığınmacı/mülteci durumundaki yabancıların çocuklarından öğrenim vizesi istenmez. Bu durumda olanların emniyet makamlarınca verilmiş en az altı ay süreli ikamet izinleri yeterli görülerek kayıt esaslarına göre kayıtları yapılır.” Düzenlemesini getirmektedir. Refakatsiz çocuk mülteciler açısından ikamet izni alma şartı getirilmiş olması, nadir olarak ikamet izinlerini alabilseler bile bu izinler en fazla altı aylık süreler için verildiğinden, ortaöğretime katılmada ciddi bir engel teşkil etmektedir. Ayrıca, çocukların ortaöğretime kayıt olabilmeleri için, önceki eğitimlerini kanıtlayan belgeler sunmaları istenmektedir. Uygulamada; uydu şehirlerde ikamet etmekte olan çocukların “misafir öğrenci” statüsü ile okula gitmekte olduğu, bu durumun öğrencilerin gördüğü öğrenim sonucunda her hangi bir resmi belge alamayacakları anlamına geldiği, ayrıca ilköğretimi tamamlamış ancak eğitimlerini tamamladıklarına dair yasal belge alamamaları nedeniyle ortaokul devam edemeyecek durumda olan çocuklar açısından bu durumun eğitim hakkına erişme konusunda ciddi sıkıntılar yarattığı tespit edilmiştir.²⁶

Ülkelerini terk etme koşulları dikkate alındığında istenilen belgeleri nadiren temin etme imkânına sahip olabilen

çocuk mülteciler açısından söz konusu bu şartın orta öğretime ulaşmada ciddi bir engel oluşturduğu görülmektedir. Kaldı ki yalnızca orta öğretim hakkına erişme açısından değil halk eğitim merkezleri tarafından da merkezlerde verilen kurslara katılabilmek için geçerli ikamet tezkeresinin sunulmasının şart olarak aranması refakatsiz çocuk mülteciler ve çocuk mültecilerin mesleki eğitime erişimi önünde de ciddi engeller oluşturmaktadır. Türkiye uluslararası sözleşmeler ile yükümlenmiş olduğu üzere çocuk mültecilerin eğitim hakkını garanti altına almakla yükümlüdür. Özellikle refakatsiz çocuk mültecilerin Türkiye’den üçüncü ülkelere yerleştirilme işlemlerinin çocuklar 18 yaşına basmadan başlatılmadığı göz önüne alındığında, Türkiye’de buldukları süre içerisinde örgün eğitime erişimlerinin sağlanması, bu çocukların üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeleri durumunda o ülkeye, Türkiye’de kalmaları durumundaysa Türkiye’ye uyumunu kolaylaştıracaktır. Bu kapsamda öncelikle milli eğitim temel hizmetinin Türk Vatandaşlarının istekleri ve ihtiyaçlarına göre düzenleneceğini öngören Milli Eğitim Temel Kanununun 5 maddesi ve ilköğretim görme hakkını sadece Türk vatandaşlarına tanıyan 7. Maddesinin Türkiye’de bulunan bütün çocukları kapsayacak biçimde değiştirilmesinin gerektiği görülmektedir.²⁷

1.3.2 Sağlık Ulusal ve Uluslararası Mevzuat ve Normlar

Uluslararası insan hakları belgeleri çocuklar da dâhil olmak üzere herkesin mümkün olan en yüksek seviyede fiziksel ve ruhsal sağlık standartlarına sahip olma hakkı olduğunu düzenlemektedir.²⁸

24. Maddede düzenlenen ve ekonomik ve sosyal haklar arasında yer alan sağlık hakkı büyük oranda devletlere pozitif edim yükümlülüğü getirmektedir. Sağlık hakkı, temel

hak olan yaşam hakkının zorunlu bir tamamlayıcısı olarak sağlık ve sağlamlılık halinin devamı anlamında birinci kuşak haklarla iç içe geçmiş yer yer üçüncü kuşak haklar içinde ifade edilmektedir.

Uluslararası düzenlemeler; söz konusu bu haklara milliyet ve etik kimlik temelli ayrımcılık da dahil olmak üzere hiçbir şekilde ayrımcılık söz konusu olmadan herkesin erişme olanağının yaratılması ve özellikle refakatsiz çocuk mültecilerin sağlık hizmetlerine erişim konusunda yurttaş çocuklar ile eşit haklara sahip olması gerektiği konusunda devletlere pozitif yükümlülükler getirmektedir.

Ailevi kayıplar, travmalar, yaşamlarında ani parçalanmalar yaşayan ve çoğu şiddet görmüş refakatsiz çocuk mültecilerin durumlarına özel bedensel ve ruhsal sağlık ihtiyaçları olduğu çok açıktır. Uluslararası belgeler ve kılavuzlar, işkence ve silahlı çatışma mağduru çocukların öz güven aşılayan ve onurlarını koruyan bir şekilde bedensel ve ruhsal sağlıklarının geri kazandırılmasına yönelik önlemlerin alınmasını ön görmektedir. İster sürgün halindeyken yaşadıkları besin eksikliklerinden veya fiziksel yıpranmadan kaynaklanan bedensel travmalar ya da sığınılan ülkede ırkçılık nedeniyle ortaya çıkan ruhsal sağlık ihtiyaçları olsun, tüm sağlık ihtiyaçları özenle dikkate alınmalıdır. Bu kapsamda refakatsiz çocuk mültecilere kültürlerine uygun ruhsal sağlık danışmanlığı verilmesi iyileşme sağlanabilmesi için en önemli etkenlerden birisi olarak ortaya çıkmaktadır.²⁹

Türkiye’de çocukların korunması ile ilgili mevzuat refakatsiz çocuk mültecilere ihtiyaç duydukları sağlık hizmetinin sağlanması konusunda devleti açıkça bağlamaktadır. 9501 Sayılı Çocuk Koruma Kanununun 5. Maddesinde Sağlık tedbiri; çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddele-

ri kullananların tedavilerinin yapılmasına yönelik tedbir olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda yasal düzenlemelere göre, SHÇEK bakımında olan çocuklara devlet hastanelerinde ücretsiz tedavi ve ilaç sağlanması tüm SHÇEK tesislerinde bir sağlık çalışanı bulundurulması bir zorunluluk olarak öngörülmüştür. Ayrıca, SHÇEK tesislerine yerleştirilmeden önce çocukların bulaşıcı hastalıklara karşı sağlık taramasından geçirilmesi ve gerekli olması durumunda uygun tedavinin en kısa zamanda uygulanacağı da düzenleme altına alınmıştır. Oysa uygulamada geniş kapsamlı yasal düzenlemelere rağmen refakatsiz çocuk mülteciler, ücretsiz sağlık hizmeti ve ilaçlara erişim konusunda önemli engellerle karşılaşmaktadır. Yabancılar Şube Müdürlükleri’nce ikamet izinlerinin düzenlemesindeki aksamalar sağlık hizmetlerine erişim konusundaki ana engel olarak gözükmektedir. Refakatsiz çocuk mülteciler, ikamet izinleri olmadan yabancı kimlik numaralarını alamamakta; bu da bir devlet hastanesinde tedavi görmelerine ve ücretsiz ilaç alabilmelerine engel teşkil etmektedir.³⁰

Refakatsiz çocuk mültecilerin etkin sağlık hizmetlerine ulaşım konusunda karşılaştığı önemli engellerden biri de devlet hastaneleri ve SHÇEK tesislerinde çoğu zaman tercüman bulunmamasıdır.

Uygulamada refakatsiz çocuk mültecilerin çoğunun, sağlık problemlerini sağlık çalışanlarına anlatmada, aldıkları ya da alacakları tedaviye dair bilgi edinmede ciddi zorluklar yaşadıkları gözlemlenmektedir. Hastanelerde tercümanların bulunmaması, refakatsiz çocuk mültecilere psikolojik destek sunmanın önünde de kritik bir engel olarak durmaktadır.

çocuklar da Türkiye’de uzun süreli olarak mülteci korumasından faydalanamamaktadır. Türkiye’de uzun süreli koruma mümkün olmadığından, İçişleri Bakanlığı tarafından Türkiye’de geçici olarak kalmasına izin verilen ve BMMYK statü belirleme prosedürü sonunda mülteci olarak tanınan refakatsiz çocukların üçüncü ülkelere yerleştirilmesi için BMMYK çaba göstermektedir. Ancak, refakatsiz çocukların tümü mülteci statüsü alamamakta ya da üçüncü ülkelere yerleşmek üzere kabul edilmemektedir. Mülteci olarak tanınan çocuklar bile, üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek için en azından 18 yaşına kadar aylarca hatta yıllarca beklemektedir. Bu süre zarfında, çok azı okula gidebilmekte çoğu yeterli sağlık hizmetlerine ya da ruhsal sağlık desteğine ulaşma konusunda ciddi engellerle karşılaşmaktadır. Hiçbirine bireysel vasi atanmamakta; birkaçı dışında hiçbiri ikamet tezkeresi alamamaktadır. Bu durum, bu çocukların devlet hizmetlerinden yararlanmalarını çok ciddi bir biçimde engellemektedir.³¹

SONUÇ

Uluslararası korumaya muhtaç refakatsiz çocuk olarak tanımlanmak, her yıl Türkiye’ye gelen yüzlerce refakatsiz çocuk mülteci için aşmaları gereken ilk, belki de en hayati engeli teşkil etmektedir. Birçok çocuk, sığınma başvurusunda bulunma ya da koruma ihtiyaçlarını anlatma olanağı bulamadan yetişkin göçmenler ile birlikte kapatılıp, sınır dışı edilmektedir. Refakatsiz çocuk olarak tespit edilenler bile, çoğu zaman çocukların barındırıldığı kamu kurumlarına transfer edilmeden önce, vatandaş olmayanların idari takdirle kapatıldığı Geri Gönderme Merkezleri’nde, uygun olmayan koşullarda uzun süreler kapatılmaktadır.

Türkiye’nin 1951 Mülteci Sözleşmesi’ni “coğrafi sınırlama” ile benimsemiş olmasının sonucu olarak, Avrupa dışındaki ülkelere gelen tüm sığınmacılar gibi, refakatsiz

Türkiye’de refakatsiz çocuk mültecilerin tespitini sağlayacak uygun bir sistem olmaması sebebiyle, bu çocukların büyük kısmının sığınma prosedürüne ve çocuk koruma hizmetlerine erişimi mümkün olmamaktadır. Tespiti yapılanlara ise uzun süreli bakıma alınmadan önce uygun bir geçici bakım sağlanmamakta; bunun yerine çocuklar ya kendi kaderlerine terk edilmekte ya da yetişkinler ile birlikte uygun olmayan koşullarda kapatılmaktadır. Yetkililer, refakatsiz çocuk mültecilere neden kapatıldıkları ve ne kadar süre tutulacakları ile ilgili bilgilendirme yapmamaktadır. Sahte kimlik belgelerinde yaşları 18’den büyük olarak belirtilenlerle, kimlik belgesi olmayıp da fiziksel olarak 18yaşın üstünde gösterdiğine kanaat getirilenler yaş belirleme testine tabi tutulmaktadır. Bu testler sadece kemik röntgenlerine dayanmakta ve ruhsal, sosyal ve diğer gelişimsel olgunluk göstergelerini dikkate almamaktadır. Devlet kurumları nezdindeki uzun süreli bakıma yönlendi-

rilmeden önce refakatsiz çocuk mülteciler sağlık taramasına tabi tutulmakta; ancak, yapılan testlerin amacı ya da sonuçları ile ilgili nadiren bilgilendirilmektedirler. Birçok çocuk yaş belirleme testi ve sağlık taraması sonuçlarını idari gözetim altında, kapatılmış olarak beklemektedir.

Refakatsiz çocuk mülteciler, yetkililer tarafından 18 yaşın altında olarak tespit edildikten sonra barınmak üzere Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu yurtlarına yönlendirilmektedir. Ancak SHÇEK yurtlarında tercümanların bulunmaması, çocukların özellikle fiziksel ve ruhsal sağlık ihtiyaçları ile ilgili olarak, çalışanlar ile iletişim kurmaları önünde ciddi bir engel olarak durmaktadır. Çocukların hepsi barındıkları yurttan 18 yaşına girdikleri için ayrılmak zorunda kaldıklarından karşılaşılabilecekleri yaşam koşullarından dolayı ciddi endişe altında kalmaktadırlar.

Ulusal mevzuata göre refakatsiz çocuk mültecilerin kamu tarafından sağlanan ortaöğretim, yaygın eğitim ve mesleki eğitim imkânlarından yararlanma hakları olsa da, uygulamada bu imkânlara erişimleri önünde ciddi engeller bulunmaktadır. Ortaöğretime devam edebilmeleri için gereken ikamet tezkerelerini refakatsiz çocukların çeşitli engeller nedeniyle bir türlü edinmemeleri ve eğitim seviyelerini gösteren belgeler sunmaları beklenmesi bu çocukların devlet okullarında sağlanan eğitimden yararlanabilmeleri önündeki en büyük engeli teşkil etmektedir.

Bu kapsamda refakatsiz çocuk mültecilerin sığınmacı statülerinden önce çocuk olarak değerlendirilmesi gerekmektedir; çocuk olarak uluslararası ve ulusal hukuk çerçevesinde sahip oldukları hakları garanti altına alınması bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Refakatsiz çocuk mültecilere, sahip oldukları tüm haklara vatandaş çocuklarla aynı düzeyde erişim olanağı sağlanması söz konusu çocukların sığındıkları ülkede yaşayacakları hak kayıplarının önüne geçilmesi için gerekli bir önlem olarak gözükmektedir.

DİPNOTLAR

¹Birleşmiş Milletlerin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi ile Türk Hukuk Mevzuatı Karşılaştırmalı Analizi, Prof. Dr. Turgut Tarhanlı, Dr Lami Bertan Tokuzlu , TBB Yayınları ,2010

²BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Madde 2: “ Taraf Devletler, bu sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasi yada başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanırlar ve taahhüt ederler”.

³İki Arada Bir Derede Türkiyede’ki Mültecilere Koruma Sağlanmıyor Raporu, Uluslararası Af Örgütü

⁴1994 Tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliği md. 3

⁵Mülteciler, Sığınmacılar ve Yasadışı Göçmenler, Prof. Dr. Cengiz Başak, Ankara;2011

⁶57 Sayılı Uygulama Talimatnamesi

⁷94 Yönetmeliği md. 6

⁸Askıya Alınmış Çocukluk:Türkiye’de Sığınma Arayan Ailesinden Ayrı Düşmüş Mülteci Çocukların Durumu, Helsinki Yurttaşlar Derneği Mülteci Destek Programı, Mart 2010

⁹BMMYK: Mülteci Çocukların Bakımı ve Korunmasına Dair Temel Standartlar, 15 Haziran 2007,

¹⁰Birleşmiş Milletlerin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi ile Türk Hukuk Mevzuatı Karşılaştırmalı Analizi, TBB Yayınları, Ankara, 2010

¹¹Askıya Alınmış Çocukluk:Türkiye’de Sığınma Arayan Ailesinden Ayrı Düşmüş Mülteci Çocukların Durumu, Helsinki Yurttaşlar Derneği Mülteci Destek Programı, Mart 2010

¹²Birleşmiş Milletlerin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi ile Türk Hukuk Mevzuatı Karşılaştırmalı Analizi, TBB Yayınları, Ankara, 2010

¹³Askıya Alınmış Çocukluk:Türkiye’de Sığınma Arayan Ailesinden Ayrı Düşmüş Mülteci Çocukların Durumu, Helsinki Yurttaşlar Derneği Mülteci Destek Programı, Mart 2010

¹⁴Askıya Alınmış Çocukluk:Türkiye’de Sığınma Arayan Ailesinden Ayrı Düşmüş Mülteci Çocukların Durumu, Helsinki Yurttaşlar Derneği Mülteci Destek Programı, Mart 2010

¹⁵57 Sayılı Uygulama Talimatnamesi

¹⁶Avrupada Refakatsiz Çocuklar Programı, Dipnot 5

¹⁷Avrupada Refakatsiz Çocuklar Programı, Dipnot 5

¹⁸Askıya Alınmış Çocukluk:Türkiye’de Sığınma Arayan Ailesinden Ayrı Düşmüş Mülteci Çocukların Durumu, Helsinki Yurttaşlar Derneği Mülteci Destek Programı, Mart 2010

¹⁹Çocuk Polisi Yönetmeliği

²⁰Askıya Alınmış Çocukluk:Türkiye’de Sığınma Arayan Ailesinden Ayrı Düşmüş Mülteci Çocukların Durumu, Helsinki Yurttaşlar Derneği Mülteci Destek Programı, Mart 2010

²¹SHEÇEK Genel Müdürlüğü 2010/03 Sayılı Genelge B-4 maddesi

²²BM Çocuk Hakları Sözleşmesi

²³Refakatsiz Çocuk Mültecilere Yardım Sağlanmasına İlişkin BM Genel Sekreteri Raporu, Dipnot40, Paragraf 44

²⁴Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun

²⁵Askıya Alınmış Çocukluk: Türkiye’de Sığınma Arayan Ailesinden Ayrı Düşmüş Mülteci Çocukların Durumu, Helsinki Yurttaşlar Derneği Mülteci Destek Programı, Mart 2010.

²⁶Mülteciler, Sığınmacılar ve Yasadışı Göçmenler, sy 45, Prof. Dr.Cengiz Başak, Ankara,2011

²⁷Birleşmiş Milletlerin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi ile Türk Hukuk Mevzuatının Karşılaştırılmalı Analizi TBB Yayınları, 2010

²⁸BM Çocuk Hakları Sözleşmesi 24. Madde ve BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme, Madde 12(1).

²⁹Askıya Alınmış Çocukluk: Türkiye’de Sığınma Arayan Ailesinden Ayrı Düşmüş Mülteci Çocukların Durumu, Helsinki Yurttaşlar Derneği Mülteci Destek Programı, Mart 2010

³⁰9501 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu Md.5

³¹Askıya Alınmış Çocukluk: Türkiye’de Sığınma Arayan Ailesinden Ayrı Düşmüş Mülteci Çocukların Durumu, Helsinki Yurttaşlar Derneği Mülteci Destek Programı, Mart 2010

KAYNAKÇA

1. Birleşmiş Milletlerin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi ile Türk Hukuk Mevzuatı Karşılaştırmalı Analizi, Prof. Dr. Turgut Tarhanlı, Dr Lami Bertan Tokuzlu , TBB Yayınları ,2010
2. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
3. İki Arada Bir Derede Türkiyede'ki Mültecilere Koruma Sağlanmıyor Raporu, Uluslararası Af Örgütü
4. 1994 Tarihli Türkiyeye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiyeden İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara Ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik
5. Mülteciler, Sığınmacılar ve Yasadışı Göçmenler, Prof. Dr. Cengiz Başak, Ankara, 2011
6. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 57 Sayılı Uygulama Genelgesi
7. BMMYK: Mülteci Çocukların Bakımı ve Korunmasına Dair Temel Standartlar, 15 Haziran 2007
8. Askıya Alınmış Çocukluk: Türkiye'de Sığınma Arayan Ailesinden Ayrı Düşmüş Mülteci Çocukların Durumu, Helsinki Yurttaşlar Derneği Mülteci Destek Programı, Mart 2010
9. Avrupada Refakatsiz Çocuklar Programı, Dipnot 5
10. 24372 Sayılı Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği
11. SHEÇEK Genel Müdürlüğü 2010/03 Sayılı Genelgesi
12. Refakatsiz Çocuk Mültecilere Yardım Sağlanmasına İlişkin BM Genel Sekreteri Raporu, Dipnot40, Paragraf 44
13. 5683 Sayılı Yabancıların Türkiyede İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun
14. 9501 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu

IMPR KADROSU

Doç. Dr. Veysel Ayhan
Doç. Dr. Aziz Hassan Barzani
Yrd. Doç. Dr. Burak Bilgehan Özpek
Dr. Kaan Dilek
Esra Demir
Nazlı A. Algan
Abdenmour Toumi
Ümit Algan

Prof. Dr. Kamuran Reçber
Prof. Dr. Muzaffer Ercan Yılmaz
Doç. Dr. Mehmet Dalar
Doç. Dr. Ali Yaman
Yrd. Doç. Dr. Müslüm Basılğan
Yrd. Doç. Dr. İmran Demir
Yrd. Doç. Dr. Jotiar Mahmut
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Şeyhanlıoğlu
Yrd. Doç. Dr. Devrim Ümit
Dr. Kemal Kaya
Dr. Bayer Dosky
Dr. Ümit Kılınç
Çetiner Çetin
Hakan Demir
Yrd. Dr. Umid Rafiq Fatha
Dr. Ferhad Osman Sherwani
Dr. Najdat Akrawi
Dr. Ali Abbas
Muhammed Örtlek
Muhammed Suleyman
Şükri Kırboğa
Özkan Gökcan
Mehmet Öztürk
Ceng Sağnıc
Fatih Şen
Eda Yakmaz
Uğur Çil
Erhan Parlak
Başak Atalay
Hatice İbis
Muzaffer Kural
Yurdanur Kuşçu
Hakim Bakır
Musa Umutcan Yüksel
Muhammed Atmaca

IMPR Başkanı
IMPR Direktörü, Irak Kürdistanı Araştırmaları Merkezi
IMPR Direktörü, Orta Doğu & Demokratikleşme
IMPR Direktörü, Şii Araştırmaları Merkezi
IMPR Direktörü, Körfez Araştırmaları Merkezi
IMPR Direktörü, Humanitarian Merkezi
IMPR Direktörü, Kuzey Afrika
IMPR Humanitarian Urfa Toplum Merkezi Genel Direktörü

IMPR Danışmanı, Uluslararası Hukuk
IMPR Danışmanı, Çatışma & Çözüm
IMPR Danışmanı, Orta Doğu & Afrika
IMPR Danışmanı Alevilik Çalışmaları
IMPR Danışmanı Orta Doğu & Afrika'nın Politik Ekonomisi
IMPR Danışmanı, Çatışma, Çözüm ve Müzakere Yöntemleri
IMPR Danışmanı, Irak Kürdistanı
IMPR Danışmanı Orta Doğu & Yönetişim
IMPR Danışmanı, Arap-İsrail Çatışması
IMPR Danışmanı, Güvenlik & Savunma
IMPR Danışmanı, Duhok Üniversitesi, Öğretim Üyesi
IMPR Danışmanı, Uluslararası Hukuk & İnsan Hakları
IMPR Danışmanı, Irak & Suriye
IMPR Danışmanı, Enerji, Petrol & Gaz
IMPR Danışmanı, Süleymaniye Üniversitesi,
IMPR Danışmanı, Arbil Planlama Koordinatörü,
IMPR Danışmanı, Ulusal Güvenlik Danışmanı, KRG
IMPR Danışmanı, Selahaddin Üniversitesi, KRG
IMPR Danışmanı, Mısır & Suriye
IMPR Danışmanı, Selahaddin Üniversitesi & Durham Üniversitesi
IMPR Danışmanı, Suriye & Arap Muhalefeti
IMPR Uzmanı, Irak Kürdistanı
IMPR Uzmanı, Afrika Boynuzu & Kuzey Afrika
IMPR Uzmanı, İran and Irak Kürtleri
IMPR Uzmanı, Afrika
IMPR Uzmanı, İnsan Hakları
IMPR Körfez Araştırmaları Uzmanı
IMPR Araştırmacısı, Suriye Kürtleri
IMPR Araştırmacısı, Arap-İsrail Çatışması
IMPR Araştırmacısı, Orta Doğu'da Hıristiyan Azınlıklar
IMPR Araştırmacısı, Basra Körfezi
IMPR Araştırmacısı, Basra Körfezi
IMPR Araştırmacısı, ABD-Orta Doğu İlişkileri
IMPR Okul Genel Koordinatörü
IMPR Editörü

© 2014 IMPR

Yayınların telif hakları IMPR'a ait olup, 5846 sayılı
Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen
yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde
önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

IMPR

Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi